

Móricz Zsigmond Görgei Artúrról

ROSONCZY ILDIKÓ

„Ha a gyermekkorom magyar világának félistene Kossuth volt, akihez szinte imádkoztak, mint az üdvözítők egyikéhez, akkor ugyanannak a kornak megtestsült ördöge, sátánja, Mefisztója Görgei volt, akiről csak a legmélyebb megvetéssel nyilatkoztak, s a legenyhébb, amit róla mondtak, az volt, hogy: »Hogy nem akad egy tiszta szívű magyar ember, aki bunkóval verje agyon az árulót.«”¹

„Két csalfa fény, két álvigasz” adta az alapját annak a legendának, amely a szabadságharc leverését követő évtizedekben meghatározta a magyar közgondolkodást: az egyik az volt, hogy távol élő Kossuth apánk „eljövend még megváltani bennünket a szomorú rabságból”, a másik pedig az, hogy „nem a magunk erőtlensége döntött nyomorba, mert a magyar nemzet örökkévaló, csupán csak egyetlenegy hűtlen fiunk: az áruló Görgei!”

Az író „fanatikus” anyja gyermekeként „gyermekül” osztozott „a hazaáruló elleni dühben”. Egyetemi éveit követően kezdett el komolyan foglalkozni a nagy évekkel, és harmincéves korára már regényt akart írni ’48-ról, amelynek Görgei lett volna a hőse. Természetesen nem váratlan fordulat következett be gondolkodásában.

Móricz, a magyar prózáírásnak nemcsak máig utolérhetetlen nagymestere, hanem a korabeli hazai valóság és annak előzményeként a magyar múlt alapos ismerője és értelmezője is. Történelmi regényeihez széleskörű előtanulmányokat végzett, könyvtárnyi irodalmat olvasott el. Nem egy esszét írt Bethlen Gáborról, Rákócziról, Széchenyiről, Kossuthról: a sorsfordító magyarokról. Előbb-utóbb óhatatlanul szembesülnie kellett a Görgei-kérdéssel is. Már diák korában meghökentette anyai nagybátyja,

Pallagi Gyula, a nagyműveltségű tanár Görgeit felmentő „könnyed s tiszta” ítélete. Érezte, hogy a Görgei-elleni gyűlölet „meg sem közelítette intenzitásában a Kossuth-imádat hőfokát,” mert az előbbi inkább „csak egy intellectuel elemé volt”, az „ábrándozóké.”

1912 tavaszán Móricznak megadatott, hogy találkozzék az idős tábornokkal. Az előző évben végre Magyarországon és magyarul is megjelent Görgei csaknem hatvan évvel azelőtt kiadott német nyelvű munkája a maga 1848/49-es tevékenységéről. Móricz mohón és egyszerre olvasta végig. A 94 éves Görgei nem kívánt új, idegen emberekkel találkozni, az akkor már elismert író azonban fogadta. „Én akkor nagyon benne voltam könyvének a legmélyebb érzéseiben, életének valósággal a titkait éreztem, s minden szó, amit mondtam, pontosan gyűjtött, s a tábornok nemsokára csodálatos, valománszerű szavakat dördült ki magából. Pillanatok alatt oly közel voltunk a legfőbb problémáknál, mintha együtt éltünk volna a nagy időben. Hiszen már régen elmentek akkor a bajtársak s mindazok, akik egész közlőre ismerték az ő lelkivilágát. Hatvanhárom éve élt már egyedül lelkének titkaival, s most, egy-egy szó bombájára, kitört belőle a védekezés, a titkok leleplezése. Örök kár, hogy akkor pontosan le nem írtam az összes szavait, de bele akartam építeni a Regénybe... Aztán nemsokára jött a világháború, s epizóddá mosta a szabadságharc hőskorát” – emlékszik vissza az író 1930-ban erre a találkozóra. Mert ekkor újra elővette Görgei ügyét, mégpedig Pethő Sándornak ugyanebben az évben megjelent kiváló Görgei-életrajzát elolvasva. Ez az az időszak, amikor a bécsi levéltári iratanyag hozzáférhetővé válásával a szabadságharcról, a politikai és katonai vezetőiről kialakult mitologikus

képet realisabb megközelítéssel kezdték megrajzolni a kor történészei.

Egy elgondolkodtató, különös ellentmondásra tapint rá Móricz. Tudjuk, a fővezér és hadügyminiszter Görgei az 1849. június 26-i minisztertanácsban azt javasolta, hogy még az orosz főerők beérkezése előtt a Komáromnál összevonott erőkkel kell eldöntőleg megtámadni Haynau seregét. De mit jelent ez? Azt, hogy a császári erőkre vereséget mérve akarta az osztrák kormányzatot megegyezésre kényszeríteni? Javaslat a katonái, nem a politikusié, és a katonai, a fiatal hadvezér mindenképpen győzni akart. Győzni. De vajon győzhetett-e?

A szépíró Móricz a lélek rejtelmeit vizsgálja 1931-ben. „Én ma úgy érzem, a *Görgei-tragédia a magyarság tragikumá*” – írja. A fővezér csapdába került azzal, hogy életben hagyták, ami „visszafelé rombolta le hősiségének csodálatos építményét. A gyanú öl.” De a hamis nemzeti mitológia zsákutcáját jelezve az író arra is utalt, hogy egy kis nép tehetséges katonájából nem lehet nagy hadvezér. (Csak akkor, tegyük mi hozzá, ha egy birodalmi hadsereg szolgálatába áll.) Móricz felidézi, amit az agg, „de még akkor is teljes szellemi erejében” lévő fővezértől 1912-ben megkérdezett: „Tábornok úr, ha ön akkor tíz évvel idősebb?” A kérdés arra vonatkozott, „miért nem kergette szét a fecsegőket, miért nem vette kezébe a főhatalmat, miért nem lett egy új Napóleonná?” De tehetne volna? „Mi volt mögötte? Egy kis nép. Egy műveletlen kicsiny nép. Egy csöpp gerillacsapat Európa közepén. Napóleon? Napóleon mögött a francia nemzet állt. [...] kiérdíthetetlen tartalékkal [...]. De mit kezdhetett Görgei a fekete képű és szalonnázó kun juhászokkal?”

Mert hiába képezte ki „a mezítlábás honvédeket szakszerű hőskökké s féliste-

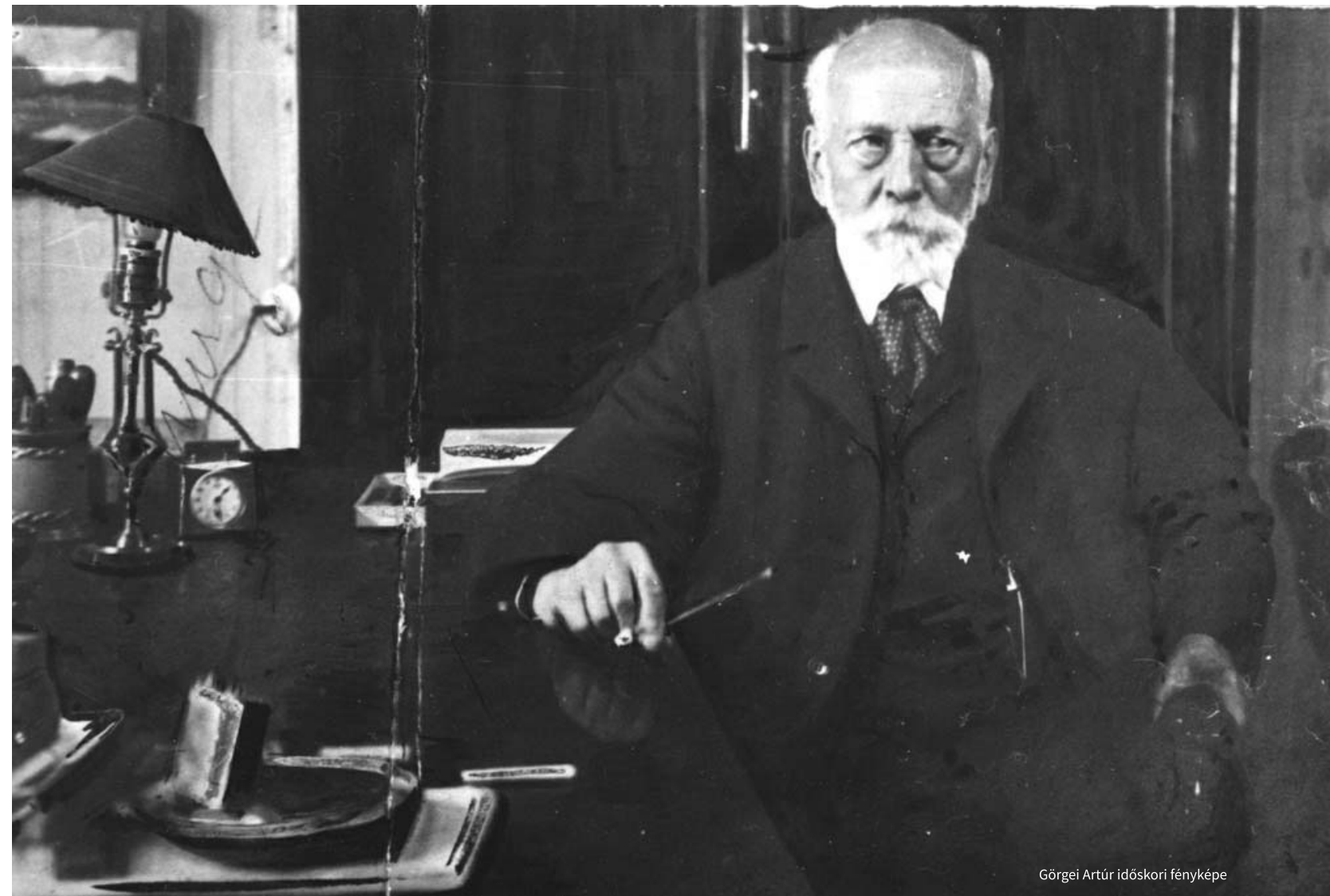
nekké.” „Egy magyar nem robbanhatta szét Európa kereteit. [...] Ezért kellett a legelső pillanatban letörnie a forradalmi erőnek benne. Ezért kellett cinikussá lennie. Ezért kellett Deák Ferenc útját törnie: kiegyezés, ha lehet. És akkor miért nem hajtotta ezt végre? Miért nem békült meg hát az osztrákokkal? Miért tette le kardját az orosz előtt?”

A maga feltette kérdésekre Móricz a következő választ adja: „Mert nem volt egy fáradó öreg, hanem egy harmincéves hős, nem volt egy megalkuvó bölcs, hanem egy mesebeli titán.” Ezért tette le úgy a fegyvert, mint egy „condottieri, akinek a kard becsülete mindennél fontosabb. Letehette volna úgy, hogy békejebbot

Azt látjuk, hogy az osztrák kormányzatot a magyar katonai sikerek nem a megegyezés, az ésszerű kompromisszumok felé hajlították, hanem arra, hogy külföldi fegyveres erő bevetésével verje le magyar alattvalói lázadását. Nem a Függetlenségi Nyilatkozat, nem a kossuthi politika váltotta ki az orosz beavatkozást, ahogy Görgei, s ahogy Móricz is vélte, hanem a váratlan magyar győzelemsorozat, amelyet a honvédsereg éppen Görgei fővezérének a katonai győzelmek adhattak súlyt. A megvert és megalázott hatalom, vagyis Bécs részéről senki nem akart békejebbot elfogadni vagy nyújtani. A kutatások mára azt is bizonyították, hogy az oroszok

magyarázható a szabadságharc sorsa. Ez mai tudásunk. Ami azonban nem érvényteleníti az író Görgei Artúrról alkotott véleményét. Inkább igazolja:

„Históriánk három legnagyobb hadvezére: Mátyás király, Bethlen Gábor és Görgei Artúr. [...] Görgei nagy ember volt, szakember, de a maga nemében a legnagyobbak közül való. Áruló? ... Soha! ... Egyetlen gondolatában sem volt. [...] Kötelességét híven teljesítette, s az a büszke öntudat élt benne rendületlenül, hogy a magyar kardnak, a magyar vitézségnek ő volt utolsó legendás hőse. Tisztelet adassék a nagy katonának, akinek nem adatott meg, hogy örömét érezhesse hősiességének.”

Görgei Artúr időskori fényképe

nyújt a hatalomnak, amely itt marad felettünk, akinek napok múlva ki vagyunk szolgáltatva.”

Ma az újabban előkerült levéltári források tükrében árnyaltabban ítélni lehetünk meg a szabadságharc történetét, vezetőinek döntéseit, az európai viszonyok szorításából adódó lehetőségeket, mint a kor szereplőit, akár Görgeit, és akár később az író.

előtti fegyverletétellel sikerült elkerülni Haynau azonnali, több száz kivégzést kilátásba helyező tervének megvalósítását. A Kossuth–Görgei ellentét pedig a történet utólagos értelmezésében, a 19. század második felében vált sokkal élesebbé annál, mint amilyen a szabadságharc idején, főleg az orosz beavatkozást megelőzően volt. Ebből az ellentétből nem

¹ A Móricz Zsigmond-idézetek lelőhelye: *Az élő vértanú*, Nyugat, 1912/6; *Görgei Artúr*, Nyugat, 1930/13; *A Görgei-kérdés*, Nyugat, 1931/14. Móricz utolsóként megadott írásában a Görgei családnevet már i-vel a végén írja, úgy, ahogy 1848-tól maga a tábornok. Az egyszerűség kedvéért végig ezt a névalakot használjuk.